

СТОЈАН НОВАКОВИЋ У ГИМНАЗИЈИ И ЛИЦЕЈУ 1857–1863. ГОДИНЕ*

У раду је на основу некористићених докумената Министарства просвете и Лицеја освешћено школовање Стојана Новаковића у Гимназији (1857–1860) и Лицеју (1860–1863) у Београду. Објашњене су околности под којима је као сиромашан ученик примао благоделије и бесплатне уџбенике током школовања. Истакнути је континуитет његовог образовања у Гимназији и Лицеју и стицање солидне основе за каснија свестрана научна интересовања (филологија, историја, библиотекарство). Нарочити утицај на Новаковића остварио је професор Ђура Даничић. Колико су сачувана докумената дозволила у раду су наведени распореди часова, дајуми полагања испита и оцене Косије (Стојана) Новаковића којима је оцењиван.

*Молим другове и пријатеље да не улазе. Учим
за исти. К[осија] Н[оваковић]¹*

Школовање Косте (Стојана) Новаковића у Гимназији (1857–1860) и Лицеју (1860–1863) у Београду садржи класичан књижевни мотив о надареном, а сиромашном ученику.² У овом раду ћемо на основу некористићених докумената из Архива Србије покушати да бацимо ново светло

* Рад је резултат рада на пројекту *Европа и Срби (1804–1918): Подстицаји и искушења европске модерне* које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Евиденциони број пројекта 177031.

¹ Владан Ђорђевић, *Успомене. Културне скице из друге половине XIX века*, Нови Сад 1927, 249.

² О школовању Стојана Новаковића видети: Павле Поповић, *Млади Новаковић (1842–1873)* у: Споменица Стојана Новаковића, Београд 1921, 45–46; Станоје Филиповић, *Школовање Стојана Новаковића*, Годишњак Међуопштинског историјског архива у Шапцу XIII (1976), 6–104; Јелена Аћимовић-Палеташевић, *Стојан Новаковић, гимназијалац и лицејац*, Архивист XV (1965), 77–80; Михаило Војводић, *Стојан Новаковић: биографија* у: Стојан Новаковић, живот, дело, време, поводом 175 година од рођења, Београд 2017, 15–22; Радомир Ј. Поповић, *Шабачки и школски дани Косије Новаковића (1842–1857)*, у Стојан Новаковић, поводом сто седамдесет пет година од рођења, зборник радова (рад у штампи).

на време када се Новаковић образовао и формирао о чему је, углавном, писано на основу мемоарских и дневничких записа.

После завршене основне школе и четири гимназијска разреда (тзв. полугимназија) у Шапцу, петнаестогодишњи Новаковић је у септембру 1857. године уписао пети разред Гимназије у Београду. Отац Јован Новаковић, столар, будући скромних материјалних могућности својим средствима није могао да школује сина, па је Новаковић, почев од четвртог разреда гимназије у Шапцу до завршетка Лицеја 1863. године примао благодeјаније. Рачунање на ту врсту материјалне помоћи преломило је сумњичавог Јована Новаковића да на наговор Стојана Бошковића професора шабачке гимназије пошаље сина на даље школовање у Београд.³

Благодeјанија (стипендије) за сиромашне и одличне ученике уставовљена су у Кнежевини Србији тридесетих година 19. века.⁴ Разумевајући важност просвете, власт је низом мера помагала надарене ученике из своје средине, стипендирала ђаке из суседних области под османском влашћу у школама у Србији истовремено, од 1839. године, упућивала је одабране ученике на студије у иностранство.⁵ Касније је законима и другим прописима регулисала стипендирање сиромашних ученика и питомаца.⁶ У време када је Новаковић похађао гимназију, кандидати за благодeјаније подносили су молбу Савету гимназије – Савет су чинили директор и сви професори – и кандидати су уз молбу прилагали „веродостојно сведетељство сиротиње”, односно, потврду о сиромашном породичном стању. Савет гимназије је потом разматрао молбе и према узрасту ученика, њиховом успеху у школи и процењеном степену сиромаштва додељивао благодeјанија. Висина месечне стипендије зависила је од броја пријављених кандидата и годишње суме која је из буџета Министарства просвете била предвиђена за одређене школе. Наиме, сваке буџетске године Министарство просвете одређивало је одређену суму, која би се потом месечно издавала ученицима средњих школа и Лицеја.

³ В. Ђорђевић, *нав. дело*, 129–130; С. Филиповић, *нав. дело*, 18–19.

⁴ Радош Љушић, *Од Велике школе до Лицеја 1808–1838, Универзитет у Београду 1838–1988*, Зборник радова, Београд 1988, 19; Момчило Митровић, *Ситанцарад сиромашних ситуденаца Лицеја, Велике школе и Универзитет у Београду од 1838–1926*, Историјски часопис XLVII (2000), 183–185.

⁵ Јован Милићевић, *Прва згрупа србијанских ситуденаца, државних питомаца школованих у иностранству (1839–1842)*, Историјски часопис IX–X (1960), 363–374; Љубинка Трговчевић, *Планирана елија: о ситуденцима из Србије на европским универзитетима у 19. веку* Београд 2003, 33–40.

⁶ Владимир Грујић, *Гимназијско образовање у Србији до Првог светског рата*, Споменик САНУ СХХХV, Одељење друштвених наука 27, Београд 1997, 31–32; 51; У гимназији обучава се неко число сиромашни, но отлични ученика о правителственом трошку. О овоме ће се особита правила издати”, писало је у закону о Гимназији, а слично и у закону о Лицеју из 1853. године (*Зборник закона и уредаба и уредбени указа издани у Књајеситву Србији од почетка до конца 1853. године*, VII (1854), 96; 111).

Управо када је Новаковић пошао у пети разред Гимназије, донет је нови пропис о додели благодeјанија према којем ученику са slabим оценама привремено би се одузимала стипендија, а враћала чим би поправио оцене.⁷ Новаковић је на име месечног благодeјанија у петом, шестом и седмом разреду Гимназије примао два и по талира месечно.⁸ Као ученик Лицеја, Новаковић је током трогодишњег школовања на Лицеју, такође, примао благодeјаније. Савет Лицеја је 21. септембра/3. октобра 1860. Министарству просвете поднео списак 26 лицејаца предложених за благодeјаније за текућу школску годину која је износила 105,5 талира.⁹ Међутим, Министарство је 15/27. октобра 1860. године обавестило ректора Лицеја Косту Бранковића да је буџетом предвиђено 85 талира месечног издавања за ту намену, „па препоручује вама да нов списак благодeјанаца према означеној горе суми овамо поднесете”. Зато је Савет Лицеја 20. октобра/2. новембра 1860. већ изабраним благодeјанцима умањио стипендије за пола или цео талир: Новаковићу уместо три и по талира, припала су три талира.¹⁰ Пред почетак наредне школске године, број благодeјанија које је одобрио Савет Лицеја 22. августа/3. септембра 1861. године поново је превазилазио суму које је Министарство доделило Лицеју.¹¹ Новаковић „слушалац друге године Лицеја” 20. септембра/2. октобра 1861. године обратио се Савету Лицеја: „Јављајући се с овом понизном молбом (...) за благодeјаније, које сам и лане у овом заведенију уживао, молим Савет лицејски да ми га не би ни ове године одрекао и да би га према мом сиромашном стању повисити изволео”.¹² Будући да

⁷ Савет Гимназије београдске у заседању 19. септембра/1. октобра 1857. године изабрао је „по поднесеним веродостојним сведетељствима сиротиње и по добром у наукама успевању за достојне препоруке да правитељствено благодeјаније уживају” ученици петог разреда: Коста Савићевић (2,5 талира); Миладин Симоновић (2,5); Божидар Николић (2,5); Благоје Исајаловић (2); Александар Грујић (2); Ђорђе Пантелић (2); Јован Тодоровић (2,5) и Коста Новаковић, два и по талира (Архив Србије, Министарство просвете (даље: АС, МПс), 1858, IV 152).

⁸ АС, МПс, 1858, IV 152; 1859, VII, 34; 1860, III, 329; Ј. Аћимовић-Палеташевић, *нав. дело*, 78–79.

⁹ Поред Новаковића ученици прве године Лицеја Александар Грујић, Алимпије Савић, Велимир Радичевић, Коста Савићевић, Миладин Симоновић, Михајло Крстић, Петар Којић, Стојан Живковић и Атансије Бабовић примали су благодeјанија.

¹⁰ АС, МПс, 1860, X, 1618. Изгледа да је Новаковићу и та сума смањена, јер се у другом документу наводи да је током школске 1860/61. године примао два и по талира месечног благодeјанија (АС, МПс, 1861, VIII, 1310; *Лицеј 1838–1863, зборник докумената*, 628–629).

¹¹ Професор Игњат Станимировић у име ректора известио је 23. септембра/5. октобра 1861. године министра просвете о потреби повећања буџета за благодeјанија „спрам броја питомаца лицејски који ове године око 76 има” (АС, МПс, 1860, VIII, 1310). Благодeјаније су добијали следећи ученици другог разреда Лицеја: Александар Грујић, Коста Савићевић, Миладин Симоновић, Петар Којић, Велимир Радичевић, Коста Поповић који претходне године није примао благодeјаније и Павле Јанковић.

¹² АС, Лицеј, 1004; Ј. Аћимовић-Палеташевић, *нав. дело*, 79.

је постигао одличан успех у претходној години додељено му је месечно благодeјаније од 4,5 талира.¹³ Коначно, у последњој години школовања, 1862/63. године, примао је 84 чаршијска гроша, односно три и по талира.¹⁴ Ако се зна да је крајем педесетих и почетком шездесетих година 19. века један аустријски талир вредео 24 гроша, лако је закључити да се Новаковићево месечно благодeјаније кретало између 60 и 84 гроша. Упорeђивањем са ценама животних намирница у Београду, на пример 1858. године, можемо приближно одредити колико је та помоћ, у ствари, била недовољна.¹⁵ Девиза „ђаковање-царовање” коју је први употребио Бранко Радичевић, барем што се тиче Новаковића и његовог најбољег друга из школских дана, Косте Поповића, заправо, било је ђаковање – сиротовање. Дневник Косте Поповића одзвања вапајима бедно одевеног и изгладнелог ученика.¹⁶ Разумљиво је отуда што су се најбољи другови хранили „равеном”, односно делећи новац за оброке. Због недовољно средстава Новаковић и Поповић током гимназијског школовања додатно су зарађивали недељно по један цванцик, односно четири гроша, радећи у експедицији „Српских новина” или давањем приватних часова.¹⁷ Касније, као лицејац, Новаковић је хонорарни сарадник „Видовдана”, „Летописа” и других књижевних часописа у којима је објављивао своје књижевне радове и преводе и за то новчано награђиван.¹⁸ И собе у који-

¹³ АС, МПс, 1860, VIII, 1310.

¹⁴ *Лицеј 1838–1863, зборник докумената*, 655.

¹⁵ Просечна цена килограма белог хлеба 1858. у Београду износила је 1,72 гроша, екмецијског хлеба 0,74 гроша, килограм пасуља 0,43 гроша, сувих шљива 1,01 гроша, литар карловачког вина 1,12 гроша и тако даље (Лука Мркобрад, *Устјавобранијтељска Србија кроз крепање цена и трговину*, Београд 2018, 119). У допису Министарству просвете 27. маја/8. јуна 1859. године, директор Гимназије Малетић пише да су се од „неког времена” умножиле тужбе против ученика Гимназије због разних дугова. „Неки од ови тужитеља мора ће бити и одбијени што су таквим кредитирањем децу кварили, давајући им пиће, јело и билијарење на веру, при свем том што су и сами родитеље исти, другим, а не њима поверени ученика познавали; но има и такви ученика који су себи или нуждну рану или друге потребе узимали и опет се устежу платити”. Малетић је предлагао да се ученицима дужницима не дозволи полагање испита, али је Министарство одбило тај предлог (АС, МПс, 1859, VI, 72).

¹⁶ Дневник Косте Поповића (1842–1864) публикован је у мемоарима Владана Ђорђевића (*Успомене*, 111–112, 133–155, 254–257, 289–290, 292–295, 298, 333). Станиша Војиновић га је поново приредио у чланку *Косија Поповић*, Годишњак музеја града Београда XXXIX (1992), 85–117.

¹⁷ В. Ђорђевић, *Успомене*, 100. За време летњег распуста 1858. године Новаковић је „поучавање деце у Немачком и Латинском језику” погодио за четрдесет цванцика (Стојан Новаковић, *Бачки дневник 1858–1859*, приредио Станиша Војиновић, Шабац 1995, 14).

¹⁸ У писму уреднику „Летописа” Антонију Хаџићу 19. априла/1. маја 1862. године Новаковић захваљује на послате 3 форинте и 20 крајцара које је Хаџић прикупио од пренумераната за Новаковићеву збирку песама *Певанија* (Рукописно одељење Матице српске, 13.589). Иначе, Новаковић је постао сарадник Летописа у јесен 1861. године када су у свескама 103. и 104. објављене његове песме *Ејџо*, *Злајџо*, *Не ће* и *Ала јечини тјубо!*

ма су Новаковић и Поповић 1859. године одвојено становали у „авлији Никетићевој” у близини гостионице „Код Јелена”, недалеко од Саборне цркве и Гимназије, биле су сиротињске. Нарочито Новаковићева соба. Некадашња преуређена остава („сарчана”) имала је плехану фуруну, кревет са сламњачом, сто са „пуно књига и хартија, један дивит и неколико гушчијих зарезаних пера”, а са зидова висиле су на ексерима окачене ствари, међу којима гусле. Владан Ђорђевић у мемоарима пише о тој соби као оazi ђачке слободе и „Републици.”¹⁹ Мало је из тог времена сачуваних записа о Новаковићевим унутрашњим кризама као последици тешких животних услова. Нешто од тога може се наслутити у писму које је упутио уреднику „Летописа” Антонију Хаџићу 22. јануара/3. фебруара 1863. године: „Чему за „Књижевност” не надајте се. Да ми је ма која околност за рад, сматрао бих се да привредим, али ме све убија, а ништа ме не потиче. Зато и пође ово вама овако траљаво. Сувише ја сам и преко мере ломан и за лакшу коју радњу, камо ли за књижевност.”²⁰

Новаковић је као сиромашни ученик примао бесплатне уџбенике, који су поклањани благодетјанима према решењу од 17/29. децембра 1852. године. Као у случају благодетјанија, Савет Гимназије је на почетку школске године састављао списак сиромашних ученика, обично већ изабраних благодетјанаца, којима је требало поклонити уџбенике. Потом би тај списак предаван Министарству просвете које је, пошто би га прегледало и одобрило, прослеђивало Државној штампарији. Књиге из Штампарије достављане су школама и дељене ученицима.²¹ Сачувано је неколико докумената који сведоче о тој врсти помоћи. Новаковић је као ученик шестог разреда Гимназије 1858/59. године на поклон добио *Француски буквар*, *Поетске саставе* и *Општи историју*.²² У седмом разреду, *Латинску граматику*, *Француску граматику* и *Француски*

(Живан Милисавец, *Историја Мајнице српске 1826–1864, I део*, Нови Сад 1986, 723). Крајем децембра 1863. Новаковића је повредио поступак Милоша Поповића уредника „Видовдана” који му је уместо два, дао један дукат „за печеницу” (С. Филиповић, *нав. дело*, 44).

¹⁹ „Иначе Новаковићева соба била је ђачка касина, уредништво ђачког листа, њихова архива... Због читања те архиве сви су другови, готово сваки слободан тренутак проводили у тој собици К. Новаковића” (В. Ђорђевић, *Успомене*, 248–249).

²⁰ Рукописно одељење Матице српске (даље: РО, МС), 13591.

²¹ АС, МПс, 1858, XI, 63. Из Новаковићевог разреда књиге су добили Алимпије Савић, Јован Тодоровић, Коста Савићевић, Александар Грујић, Глигорије Величковић, Миладин Симоновић, Михаило Крстић, Божидар Николић и Радомир Сарановчевић. Многи ђаци су лажним потврдама о сиромашном породичном стању злоупотребљавали право на бесплатне уџбенике које су продавали пошто су претходно напустили школовање или очекујући да на почетку школске године добију нове књиге које су се иначе користиле више година (Исто).

²² АС, МПс, 1859, XI, 63. Алексије Околски, *Француски буквар заједно са читаоницом=Abécédairе et Premières lectures françaises: к љоупреблињу учеће се младежи српске*, Београд 1843; Ђорђе Малетић, *Примери поетски састава за младежу у*

речник.²³ И као ученик Лицеја Новаковић је добијао, бесплатне уџбенике: јануара 1862. *Објасњење грађанског законика* Димитрија Матића и три тома *Државне економије* Косте Цукића.²⁴ Иако нема непосредне потврде у изворима, са великом сигурношћу може се узети да су Новаковићево школовање у Београду према могућности помагали породица и пријатељи.²⁵

Новаковић је због сиромашког начина живота и страха од губитка благодетанија, уздржан у повременим побунама гимназијалца и касније лицејаца. Тиме се не умањује његова „морална вредност”, али се у великој мери објашњава његова опрезност. У октобру 1859. године професор Ђорђе Ћирић батинама је казнио ученика Живка Шилића због кашњења на час. Гимназијалци су, изузев Новаковића, одлучили да бојкотују Ћирићеве часове, а Савету гимназије поднели су потписано „прошеније” којим су образлагали своју одлуку. Коста Поповић у „Дневник” 26. октобра/7. новембра 1859. године пише: „После подне сви ђаци одоше кући само је један [Новаковић-прим. Р. П.] издајник остао”.²⁶ Свој активизам Новаковић је испољавао радом у ђачким удружењима и књижевним стваралаштвом, о чему је у литератури већ познато.²⁷

Заједничко за Новаковићево гимназијско образовање у Шапцу и Београду је наставни план по којем је спровођена настава у обе те школе. Раздобље од 1853. до 1863. године издваја се као посебно у историји средњошколског образовања у Србији у 19. веку. Наиме, општим школским законом из 1844. године установљен је јединствен школски систем у Кнежевини. На врху образоване пирамиде налазио се Лицеј, испод гимназија

IV гимназијалном разреду, Београд 1851; Димитрије Нешић, *Крајња свеобимна историја Смарагдова. За ученике богословија, гимназије и полугимназија*, Београд 1854;

²³ АС, МПС, 1859, XI, 58. Према прелиминарном списку на почетку 1859/60. године за сиромашне ученике Гимназије и Полугимназије у Београду требало је обезбедити 317 уџбеника, чија је вредност износила 1.747 гроша и 10 пара. Димитрије Исајловић, *Латињска грамајика за учећу се младеж у гимназији и полугимназијама Књажевства Србије*, Београд 1851; Димитрије Матић, *Машинкова мала француска грамајика за србску младеж која почиње учићу француски језик*, Београд 1854; Д. Исајловић, *Француско-србски речник*, Београд 1846.

²⁴ АС, МПС, 1862, VII, 1380. Уџбенике су добиле и Коста Поповић, Миладин Симоновић, Александар Грујић, Коста Савићевић, Велимир Радичевић и Петар Којић.

²⁵ Један од њих је Новаковићев учитељ из Шапца Стеван Лазих (П. Поповић, *нав. дело*, 46).

²⁶ В. Ђорђевић, *нав. дело*, 155; С. Војиновић, *Косџа Појовић*, 106–107. Благодетанац Шилић убрзо потом избачен је из Гимназије и Новаковићева опрезност показала се оправданом (АС, МПС, 1859, XII, 66. Одлука је донета 31. октобра/12. новембра 1859; В. Ђорђевић, *нав. дело*, 155; С. Филиповић, *нав. дело*, 19–20).

²⁷ Новаковић се у име Омладине лицејске 28. децембра/9. јануара 1862. године жалио министру просвете Кости Цукићу на цензора и ректора Лицеја Косту Бранковића који је забранио штампање неких песама у „Лицејки” (*Лицеј 1838–1863, збирка докумената*, 643–646).

у Београду, потом три полугимназије (Крагујевац, Неготин и Шабац) и на крају основне школе по варошима и општинама. Јован Стерија Поповић творац тог закона поставио је класично-хуманистички карактер гимназијског образовања у Кнежевини.²⁸ Према закону о гимназијама из 1853. године који је дело пензионисаног руског чиновника српског порекла Платона Симоновића, задржан је класично-хуманистички карактер гимназије, али му је придодата пракса из руског образовног система, у којем је нагласак стављен на учење страних језика.²⁹ Иако је већ 1856. године наставни план донекле измењен, Новаковић је током седмогодишњег гимназијског школовања учио: Науку христјанску, Српску и словенску граматику, Српску и словенску словесност (у оквиру ње реторику, поезику и историју српске литературе), Рачуницу (алгебру, геометрију, тригонометрију) Физику, Јестествену историју, Географију, Општу и српску историју, Јелино-грчки језик, Латински језик, Немачки језик, Француски језик, Краснопис, Начертаније, а факултативно Војно учење и гимнастику и Црквено појање (недељом и празничним данима на литургијама).³⁰

Гимназија и Лицеј до школске 1846/47. године били су смештени у данашњем Конаку кнегиње Љубице. Те године гимназија је премештена у суседну зграду, поред које се налазила и зграда Трговачко-пословне школе. У познатом конаку Обреновића, Лицеј је остао до 1863. године када је премештен у Капетан Мишино здање. Спратна зграда Гимназије коју је Новаковић похађао током три школске године имала је на горењем спрату осам, у приземљу шест учионица. „У овој за Гимназију одређеној кући све је тескобно, и како за г. професоре, тако и ученике незгодно. Собе за шести и пети разред такве су да г. професори одма поред фуруне због тескобе школа (учионица) зими седети морају и кад не треба, устати и шетати се. Собе су и остале доста незгодне тако да се у неким табле, у неким астали на прилично место поставити не могу”.³¹ Због великог броја уписаних ученика у први разред Гимназије на почетку школске 1856/57. године отворено је друго одељење у закупљеној згради на Теразијама.³²

²⁸ Срећко Ћунковић, *Школство и просвета у Србији у XIX веку*, Београд 2016², 66–67.

²⁹ В. Грујић, *нав. дело* 31–34.

³⁰ Према наставном плану из 1853. године предвиђена је настава по три часа у трајању од сат и по пре и после подне, па је расписом из 1856. одређено да се часови држе од осам до десет и од четрнаест до шеснаест часова после подне. Старословенски језик уместо у 3. и 4. учио се у 2. и 3. разреду, грчки уместо од 3. учио се од 4. разреда, француски се учио од 5. разреда (*Сјоменица о сјоменици прве мушке гимназије у Београду 1839–1939*, Београд, [б.г.], 137; В. Грујић, *нав. дело*, 36. Грчки језик у шабачкој полугимназији Новаковић није учио јер школа није имала професора за тај језик.

³¹ Бранко Перуничић, *Ујрава вароши Београда 1820–1912*, Београд 1970, 272; *Прва београдска гимназија „Моша Пијаде” 1839–1989*, Београд 1989, 48–49.

³² *Сјоменица о сјоменици прве мушке гимназије*, 61.

Реализација наставног плана пресудно је зависила од способности, образовања и радног елана гимназијских професора. У табели која следи представљени су предмети и професори који су предавали Новаковићу у Гимназији.

Наставни предмет:	Професор:	Шк. година:
Општа и српска историја Општа историја	Стеван Каћански Ђорђе Ћирић	1857–1859. 1859/60.
Земљопис	Дамјан Маринковић Стеван Каћански	1857/58; 1859/60; 1858/59;
Српска словесност	Ђорђе Малетић	1857–1860.
Латински језик	Димитрије Балаицки	1857–1860.
Грчки језик	Панајот Папакостопулос	1857–1860.
Немачки језик	Антоније Шулц	1857–1860.
Француски језик	Шарл Арен	1857–1860.
Српски и словенски језик	Владимир Вујић	1857–1860.
Краснопис и начертаније	Јован Дерок	1857–1860.
Математика и Физика	Јевтимије Ђорђевић	1857–1860.
Наука хришћанска	Никола Зисић Јован Јовановић	1857/58. 1858–1860.

*Професори Симојана Новаковића у Гимназији у Београду*³³

Наведени професори у већини школовали су се на разним универзитетима средње Европе. Ђорђе Малетић, родом из Јасенова у Банату, професор Гимназије од 1850. године, завршио је Карловачку гимназију и филозофију у Сегедину. Владимир Вујић из Ирига, такође, ђак Карловачке гимназију и Богословије завршио је филозофију у Печују где је започео студије права које је завршио у Пешти. Професор Латинског језика Димитрије Балаицки, родом из Вршца, после гимназије у Темишвару, завршио је студије филозофије у Великом Варадину (данас Орадеа у Румунији). Професор математике, Карловчанин, Јевтимије Ђорђевић, похађао је гимназију у Сремским Карловцима, филозофију је студирао у Сегедину и Београду, док је годину дана учио политехнику у Пешти.

³³ Државни календар са шемајтизмом Кнежевине Србије 1857, 38; 1858, 33; 1859, 39; 1860, 36; С. Филиповић, *нав. дело*, 33.

Антоније Шулц, није имао факултетску диплому, али као рођеном Немцу—завршио гимназију у Лајпцигу—било је омогућено да од 1850. предаје матерњи језик у школама у Србији. Јован Дерок, професор цртања завршио је „гимназијске, техничке и педагогическе науке” у Дубровнику, у Србији је професор од 1850. године. Стеван Каћански из Сентомаша (Србобрана) је похађао гимназију у Сремским Карловцима, студирао је филозофију у Сегедину у Јегри, а права у Загребу. Панајот Папакосутопулос, Грк пореклом из Македоније, завршио је гимназију у Новом Саду и медицину у Бечу. У Кнежевини Србији најпре је примљен у војну службу, да би од октобра 1857. био постављен за професора у Гимназији. Јован Јовановић, некадашњи учитељ основних школа, предавао је у Гимназији Науку хришћанску од 1858. године. У Србији је завршио три разреда гимназије и богословију, потом богословију и филозофију у Русији.³⁴ Професор француског језика Шарл Арен дипломирао је филозофију у Марсељу, у Србији је од 1850. године предавао француски језик у Војној школи, потом у Гимназији и на крају у Лицеју.³⁵

За сваки предмет професори Гимназије били су дужни да напишу уџбенике које је одобравала Школска комисија. Крајем четрдесетих и педесетих година публиковани су гимназијски уџбеници из којих је Новаковић као гимназијалац учио.³⁶ Осим уџбеника учило се из професорских белешки које су ученици преписивали. Директор Гимназије у годишњим извештајима крајем педесетих као посебан проблем истицао је недостатак адекватног уџбеника из рачунице која се предавала из рукописа, па су ученици многи времена губили у преписивању.³⁷

³⁴ АС, МПС, 1859, X, 112: В. Грујић, *нав. дело*, 56–57.

³⁵ АС, МПС, 1862, V, 902. После династичке смене 1858. године, указом кнеза Милоша од 19. фебруара/3. марта 1859. године, на предлог министра просвете постављени су професори Београдске гимназије: Александар Чварковић, Дамјан Маринковић, Димитрије Балаицки, Владимир Вујић и Јевтимије Ђорђевић. Истог дана за привременог директора Гимназије и Полугимназије постављен је Ђорђе Малетић. За привремене професоре Ђорђе Ђирић, Антоније Шулц, Јован Дероко, Панајот Папакоступолос и Јована Јовановић (АС, МПС, 1859, II, 34).

³⁶ Димитрија Исајловића „Немачко-српски речник” (1847), „Латинско-српски речник” (1850) и „Латинска граматика” (1851), Милана Мијатовића „Општи земљопис за учећу се младеж у гимназијама и полугимназијама” (1852), Димитрија Балаицког „Латинска граматика за ниже разреде гимназије” (1853), Димитрија Нешића „Кратка свеопшта историја Смарагдова” (1854), Саве Сретеновића „Словенска граматика” (1853) и „Словенска читанка” (1854), Антонија Шулца „Практично настављеније у немачком језику” (1855), Александра Чварковића „Немачка граматика” (1856), Ђорђа Малетића „Примери поетски саства за IV разред гимназије” (1851), „Теорија поезије” (1854), „Реторика I–II” (1855; 1856), Владимира Вујића „Српска граматика” (1856), Франца Мочника „Алгебра” (1856) и „Геометрија” (1857). Природне науке учене су из „Јестествене повеснице” Вука Маринковића из 1851 (С. Ђунковић, *нав. дело*, 76–77).

³⁷ АС, МПС, 1859, VIII, 25; *Прва београдска гимназија „Моша Пијаге” 1839–1989*, 62–63.

Иако су савременици наставни план за гимназије из 1853. године критиковали „због неприлагођености потребама српског друштва”, у Новаковићевом случају знање добијено у гимназији представљало је солидну основу за студије на Лицеју и каснији научни рад. Наиме, Новаковић је као гимназијалац преводио са немачког и латинског језика, а на Лицеју и са француског језика.³⁸ Питомци поникли у школском систему који је осмислио Платон Симоновић и припадници Новаковићеве генерације били су Милан Кујунџић Абердар, Чедомиљ Мијатовић, Драгиша Станојевић, Владан Ђорђевић Милош Милојевић...³⁹

Када је завршио гимназију, Новаковић је у септембру 1860. године уписао је правни одсек Лицеја. Као студент права од 1860. до 1863. године слушао је у првој години: Историју цркве, Логику, Психологију, Општу историју, Филологију, Енциклопедију права, Историју права, Политичку рачуницу, Француски језик и Немачки језик. У другој години Догматику богословије, Грађански законик, Општу историју, Историју књижевности, Естетику, Римско право, Криминални законик, Народну економију, Немачки језик, Француски језик. И коначно, у завршној години студија Моралну богословију, Грађански законик, Поступак судски, Трговачки законик, Административно право, Међународно право, Српско јавно право, Општу историју, Српску историју, Финансије, Немачки језик и Француски језик.⁴⁰

Наведене предмете предавали су: Коста Бранковић (психологију и логику), архимандрит Сава (црквену историју, догматику и богословију), Игњат Станимировић (грађански законик и грађански судски поступак), Серије Николић (административно, међународно и јавно право), Владимир Јакшић и Коста Јовановић (финансије, статистику и науку о трговини), Стојан Вељковић (римско и криминално право), Панта Срећковић (општу и српску историју), Ђура Даничић (књижевност, естетику и историју српске, европске и словенске књижевности). Немачки и француски језик наставили су да предају гимназијски професори Шарл Арен и Антоније Шулц.⁴¹ Кратак осврт на професоре Лицеја Новаковић је изнео у Споменици Николи Крстићу: „Исписујући ове речи, радо се сећам оног пријатног утиска, који су на мене и на моје другове учинили лицејски професори, међу њима и Н. Крстић, када смо у јесен 1860. оставили Београдску Гимназију и ступили у Лицеј. Иза грубог и оштрог понашања гимназијских професора према нама, ми смо наједанпут угледали

³⁸ Новаковић је у свој Дневник 10/22. новембра 1858. године записао: „Вечерас ми опет паде на памет, да штогод преведем из латинског, те дограбим један лист од Орација и преведем као чудом једну оду Хорација, *Еплоги*, књига I” (С. Новаковић, *Бачки дневник 1858–1859*, 62).

³⁹ АС, МПс, 1862, VII, 1460.

⁴⁰ Диплома Стојана Новаковића у: АС, фонд Стојана Новаковића, 2.

⁴¹ С. Филиповић, *нав. дело*, 38.

пред собом професоре и господу, очевидно већега знања но што су били наши гимназијски професори (...).⁴²

Најснажнији утицај на Новаковића током студија на Лицеју, о чему је већ писано у литератури, оставио је Ђура Даничић професор Филологије, Естетике и Историје књижевности. Даничић је као непоколебљив заступник Вукове језичке и правописне реформе ученику Новаковићу пренео широка филолошка знања и начинио га следбеником заједничке идеје, о чему сведоче програми његових предавања.⁴³

Такође, знања из права и историје која је стекао на Лицеју, омогућила су Новаковићу касније да суверено проучава средњовековну и новове-

⁴² С. Новаковић, *Др Никола Крстић: животој му и рад у*: Др Никола Крстић Споменница издана приликом ступања у живот задужбине покојникове, Београд 1908, 15; С. Филиповић, *нав. дело*, 39. Већина Новаковићевих професора са Лицеја пореклом су били „из прека”, школовани на универзитетима у Пешти, Кежмарку, Пожуну (Братислави) и Бечу (Коста Бранковић, Игњат Станимировић, Сергије Николић, архимандрит Сава, Никола Крстић и Ђура Даничић). Остали су рођени и школовани у Кнежевини Србији, потом у иностранству. Владимир Јакшић завршио је Крагујевачку гимназију, затим је учио политехнику у Митровци и Бечу, камералне науке у Тибингену и Хајделбергу. Стојан Вељковић из Параћина завршио је Гимназију и филозофију на Лицеју у Београду, права у Пешти и Хајделбергу. Коста Јовановић из Београда, професор Народне економије и Политичке рачунице од 1858. године, такође, завршио је Гимназију у Београду, филозофију и право на Лицеју, државно право у Хајделбергу и Берлину. Панта Срећковић из Крчмара, учио је основну школу и богословију у Србији, потом историјско-филолошки факултет у Кијеву (АС, МПС, 1862, V, 902. В. Грујић, *Лицеј и Велика школа*, Споменник САНУ СХХVIII, Одељење друштвених наука 25, Београд (1987), 57–60).

⁴³ Даничић је предавања из Филологије у првој години поделио на теоријски и практични део. Теоријски део подељен је на целине: „Говор и мишљење једно према другом”, „Мисао у речи”, „Мисао у фрази”, „Гласови у постојању речи”, „Језик само у историји својој цео”, „Правилност у језику и неправилност”. У практичном делу учило се о „деоби рода човечијег по језику; деоби племена индоевропскога на лозе. Језици свега племена индоевропскога. Сродство међу језицима индоевропским по историјском постању њихову. Језик заједнички свију Словена пре деобе њихове. Деоба језика словенских. Разлике међу словенским језицима (у вокалима њ, њ, љ, л, р, консонантима њ, њ) (...). Основне форме вербалности: Инфинитив, Садашње време, Партицип презента, Аорист, Имперфекат и на крају читање српских споменика. Предавања из историје књижевности Даничић је поделио по периодима: „од постања рода човечијег од Мојсија, од Мојсила до Александра Великога, од Александра Великог до цара Августа, од цара Августа до пропасти Римскога царства западног, од пропасти Римскога царства западнога до Крсташких ратова, од Крсташких ратова до пропасти Грчкога царства [Византије-прим. Р.П.], од пропасти грчкога царства до нашег времена”. За сваки од наведених периода Даничић је наводио примере из поезије, религије источних народа, ораторства старих Грка, математичких и астрономских знања Индуса, Египћана и Грка. Предавања из Естетике Новаковић слушао у другој години студија учило се о појму лепог, односу идеје и идејног, форми, врсти лепоте, лепоти природе и људској лепоти. У практичном, односно специјално делу, учило се о архитектури, пластици (стауте реликвије, камеје, историја пластике), пиктури (цртање, колорит, перспектива, пикутра историјска, арабеске, емајл фреска, мозаик, литографија) и музици (тонови, мелодија, армонија, ритам) (АС, МПС, 1861, X, 1798; В. Грујић, *Лицеј и Велика школа*, 52).

ковну историју Србије. На предавањима Николе Крстића из предмета Историја законознања и Енциклопедија права Новаковић је учио о правним системима и правним институтима и гранама права.⁴⁴ Код Сергија Николића професора Лицеја од 1842. године учио је Административно право, Међународно право и Српско јавно право. На предавањима из Административног права Новаковић је научио о различитим системима државне управе, степенима власти, међусобним односом органа власти, односом централне и локалне власти од средњег века до тадашњег времена. На часовима Међународног права учио је о подели међународног права, изворима, праву народа на самосталност, праву народа на независност, о условним правима народа и тако даље. Из предмета Српско јавно право учило се о сваком појединачном акту важним за државност Србије у 19. веку од Букурешког мировног уговора 1812. до Париског уговора 1856. године, о српској застави, односу српске цркве са Васељенском патријаршијом. Посебно је учен и тумачен тада важећи Устав из 1838. године (о уставу Србије уопште, о уставним правима кнеза, о „уставној српској средоточној управи”, Савету, полицијској власти, судовима и уставном положају државних званичника).

Стојан Вељковић је предавао Криминално право и Римско право. Из првог предмета учио је о казним теоријама, историји и изворима казног права, казнама, о злочину принуде, превари и тако даље. Из Римског права о изворима римског права од најстаријих времена до Јустинијана. Потом о римском приватном праву, грађанском судском поступку, о стварном праву, обавезама и потраживањима, породичном праву, праву наслеђа...⁴⁵ Групи правних предмета припадали су Грађански законик, Судски поступак и Трговински законик. Помоћни предмети на Лицеју Логика, Психологија, Финансије и Политичка рачуница такође су имали удела у стицању практичних знања. Из Финансија које је држао Владимир Јакшић учио се о државним расходима и приходима, таксама, порезима, царинама, уређење и функционисању финансијске управе земље и тако даље. Из Политичке рачунице предавана је нижа и виша математика (сабирање, множење, дељење, геометрија, логаритми, комбинаторика...), разлике у мерама, новцу, меничне операције, рачунање просте и сложене камате, прорачун плаћања на рате. На крају године „слеђује изјасненије о штедионицама, аскекуранијама и кредитним заведенијама”.⁴⁶

Прописи Министарства просвете о трајању школске године и распустима, те распоред часова за дотичну школску годину одређивали су Новаковићеву свакодневницу током школовања у Гиманзији и Лицеју.

⁴⁴ Драган Николић, *Никола Крстић-први професор правне историје на београдском Лицеју*, Архив за правне и друштвене науке бр. 1, књ. XLIII (1987), 81–88.

⁴⁵ АС, МПс, 1861, X, 1798.

⁴⁶ АС, МПс, 1861, X, 1798.

Школска година трајала је од почетка септембра до 30. јуна и делила се на два полугодишта. Настава се одвијала током пет дана у Гиманзији (четвртком и недељом није се ишло у школу) пре и после подне. У Лицеју настава се изводила шест дана недељно. У јуну ученици су полагали годишњи испит из сваког предмета. Школска година завршавала се свечаношћу на којој су дељена сведочанства и похваљивани одлични ученици.⁴⁷

У јуну 1858. године као ученик петог разреда Новаковић је по следећем распореду полагао испите: 5/17. јуна, поподне Историју цркве и Латински језик; 12/24. јуна преподне Реторику и Немачки језик; 16/28. јуна Математику и Земљопис и 23. јуна/5. јула Грчки језик и Историју.⁴⁸ Директор Гимназије обавестио је надлежне да су годишњи испити у Гимназији завршени 26. јуна/8. јула „и школско теченије за ову годину закључено је торжеством 29. истог месеца у који дан ученици су на прописани двомесечни одмор својим кућама отпуштени”. Од 518 уписаних, школску годину завршило је 458 ученика, међу њима 65 ученика са најбољим успехом. Савет гимназије 29. јуна/11. јула 1858. године доделио је Кости Новаковићу „Похвалителни лист” за одличан успех и добро владање.⁴⁹ Двомесечне летње распусте Новаковић је проводио у Шапцу.⁵⁰

Наставу у шестом разред Гимназије Новаковић је похађао према распореду часова који је Савет гимназије утврдио 29. августа/10. септембра 1858. године.⁵¹

На крају школске 1858/59. године Новаковић је полагао 3/15. јуна, после подне, Историју цркве, Француски језик и Земљопис; 8/20. јуна, после подне, Поетику и Латински језик; 11/23. јуна, после подне, Немачки језик и Математику и 19. јуна/1. јула, пре подне, Физику, Општу историју

⁴⁷ *Зборник закона и уредаба* VII, 95–96.

⁴⁸ Савет Лицеја је на заседању 15/27. маја 1858. утврдио распоред по којем ће се полагати испити. Део испита ученици су положили у априлу. АС, МПС, 1858, V, 28. (АС, МПС, 1858, XII, 11; *Прва београдска гимназија „Моша Пијаде” 1839–1989*, 62).

⁴⁹ „Похвалителни лист којим се по решенију Совјета Гимназије београдске награђује ученик петог разреда Коста Новаковић за одличан успех у наукама и добро владање при свршетку школске године 1857/58. У Београду, дана 29. јунија 1858. Директор Гимназије Ђ. Ћирић. Деловодитељ Совјета Професора Д. Балаитски” (АС, Лични фонд Стојана Новаковића, 1).

⁵⁰ У дневник 30. јуна/12. јула 1858. године Новаковић је записао: „Ово је дан доласка, кад у Шабац дођо. Дочекан сам врло љупко. Моји добри суседи не дадоше ми се низашто преватити. Они моје аљине брзо, како су из пароброда изнешене биле ...у кола своје пометаше. И ја сам тако сам у кола сео мог суседа Саве Томића и у Шабац дошао. Овде ми се чињаше све некуд необично и маловажно. Узрок је томе београдска великољепност” (С. Новаковић, *Ђачки дневник 1858–1859*, 13).

⁵¹ АС, МПС, 1858, VIII, 87.

и Грчки језик.⁵² Иако је завршне испите положио са одличним оценама, у месечним белешкама добијао је понекад врло добру оцену.⁵³

	Пре подне	После подне
Понедељак	Математика, Земљопис, Латински језик	Поетика, Немачки ј.
Уторак	Физика, Француски ј., Историја општа	Грчки ј., Земљопис
Среда	Поетика, Латински ј., Немачки ј.	Француски ј., Катихизис
Четвртак	Математика, Катихизис, Земљопис	Грчки ј., Поетика
Петак	Поетика, Немачки ј., Грчки ј.	Математика, Француски ј.

*Распоред часова ученика шестог разреда Гимназије 1858/59. године*⁵⁴

Сва три разреда Лицеја Новаковић је завршио са највишим оценама из свих предмета: одличан.⁵⁵

⁵² АС, МПС, 1859, VI, 11. У извештај директора Малетића од 8/20. јула 1859. године у шестом разреду Гимназије од уписаних 39 ученика, девет су превасходни, четрнаест врло добри, пет добри, троје је требало да поново полагају испит, а троје није положило испит. Школу су напустила два ученика, двојица су умрла и један је истеран (АС, МПС, 1859, VIII, 25; *Прва београдска гимназија „Моша Пијаге“ 1839–1989*, 62–63. Новаковић је у Дневник, „на Духове“, 31. маја/12. јуна 1859. године записао: „Испите почињемо 3-ћег. Тада имамо катихизис, земљопис и француски језик. Како да Бог те положимо. Тек ја немам толико воље к спремању” (С. Новаковић, *Ђачки дневник 1858–1859*, 117).

⁵³ АС, МПС, 1860, III, 329. У списку благодејанаца Гимназије за школску 1859/60. годину наведене су оцене благодејанаца из месечних бележака из претходне школске године. Новаковић је у шестом разреду у месечним белешкама седам пута оцењен оценом „превасходан”, а три пута врло добар. Коста Савићевић и Миладин Симоновић постигли су бољи успех, јер су имали девет петица и једну четворку. Најслабији успех према месечним белешкама постигао је Павле Јанковић који је имао по пет петица и четворки.

⁵⁴ *Истѿо*.

⁵⁵ Ректор Лицеја Коста Бранковић је 24. маја/5. јуна 1861. обавестио Министарство просвете о распореду испита на Лицеју који су ујутро „почињали у осам сати, а после подне у три 3 сата”. Новаковић је полагао 1/13. јуна, пре подне, Психологију; 6/18. јуна, пре подне, Историју цркве; 10/22. јуна, пре подне Општу историју; 13/25. јуна, Немачки језик; 15/27. јуна, после подне, Француски језик; 20. јуна/2. јула, пре подне, Логику; 23. јуна/5. јула Филологију. Школска година свечано се завршила свечаношћу 29. јуна/11. јула 1861. године (АС, МПС, 1860, IV, 586). Пре јунског испитног рока Новаковић је Енциклопедију права полагао код Николе Крстића 6/18. априла 1861. Једино су он и Ђорђе Јовановић од 24 ученика оцењени одличном оценом. Политичку рачуницу код Косте Јовановића Новаковић је са одличном оценом положио 19. априла/1. маја 1861. године (АС, Лицеј, 949). Осим Новаковића петице из свих предмета на Лицеју те школске године имали су

Новаковићеву студентску свакодневницу условљавао је распоред предавања које је, иначе, прилежно, посећивао. У другој и трећој години студија, од септембра 1861. до јуна 1863. године, Новаковић је похађао Лицеј према следећем распореду наставе:

Часови од-до:	Понедељак	Уторак	Среда	Четвртак	Петак	Субота
8–9	Грађ. законик	Грађ. законик	Грађ. законик	Грађ. законик	Грађ. законик	–
9–10	Римско право	Догматично богословије	Римско право	Догматично богословије	Криминално право	Општа историја
10–11	Римско право	Римско право	Француски језик	Римско право	Немачки језик	Криминално право
11–12	Општа историја	Историја права	Немачки ј.	–	–	Криминално право
2–3	Историја литературе	Историја литературе	–	–	Историја литературе	Естетика и Историја литературе
3–4	Народна економија	Француски језик	Народна економија	Народна економија	Француски језик	–

*Распоред предавања за други разред Правног одека на Лицеју школске 1861/62. године*⁵⁶

на правном смеру ученик другог разреда Стефан Поповић, а на природном смеру ученици трећег разреда Алекса Спасић, Лазар Стефановић и Ђорђе Симић.

⁵⁶ АС, МПс, 1860, IX, 1544.

Часови од-до	Понедељак	Уторак	Среда	Четвртак	Петак	Субота
8–9	Финансије	Админст. право	Финансије	Админист. право	Финансије	–
9–10	Поступак судски	Међународно право	Поступак судски	Француски ј.	Грађан. поступак	Грађан. законик
10–11	Админ. право	Српска историја	Међунар. право	Општа историја	Јавно право	Немачки ј.
11–12	Општа историја	–	Администра. право	Грађански законик	–	Тргов. законик
2–3	Француски ј.	Морално богословље	–	Немачки ј.	Француски ј.	–
3–4	Грађан. законик	Грађан. законик	–	Морално богословље	–	–

*Распоред предавања за трећи разред Правног одсека на Лицеју 1862/63. године*⁵⁷

У слободно време бавио се књижевним радом, састанцима у „Бачком ученом друштву” (постојало до јуна 1861) и „Омладини лицејској” и шетњама поред Саве. На прелазу 1861. и 1862. године зближио се са Јелом Кујунџић, сестром Милана Кујунџића са којом се венчао после завршетка Лицеја.

Иако је намеравао да настави школовање у иностранству, Новаковићева молба Министарству просвете од 22. октобра/3. новембра 1862. године је одбијена (видети писмо у Прилогу).⁵⁸ Без обзира што није наста-

⁵⁷ АС, МПс, 1862, VI, 1259.

⁵⁸ АС, МПс, 1862, VII, 1460. Министарство просвете известило је ректора Лицеја 5/17. новембра 1862. године да комисија за избор студената ради школовања питомаца у иностранству одбила молбе Косте Поповића, Милисаве Миловановића, Милана Михајловића, Максима Здравковића, Ђорђа Јовановића, Димитрија Новаковића, Стојана Новаковића и Јефрема Вучковића (АС, Лицеј, 1159; *Лицеј 1838–1863, зборник докумената*, 657–658).

вио студије на неком страном универзитету, Новаковић је био државни благодетанац и каснијим својим радом вишеструко је оправдао улагање које је Кнежевина Србија издвојила за његово школовање. Може се расправљати о висини те помоћи, селективности при избору питомаца за студирање у иностранству, али се, ипак, не може одрећи конзистентна политика, да се послужимо насловом књиге Љубинке Трговчевић, „планирања елите” у Србији 19. века. Стојан Новаковић, без сумње, припадник је научне и политичке елите Кнежевине/Краљевине Србије.

[Прилог]

Молба Стојана Новаковића министру просвете и црвених дела за стипендију ради школовања у иностранству, Београд 22. октобар/3. новембар 1862. године⁵⁹

Господину министру просвете и црквених дела

Чувиши поуздано да је наша висока влада намерила да пошаље питомца да се уче по заведењима у сираним државама обраћам се и ја с овом покорном прозбом господину министру просвете и црквених дела да би и мене изволео имаћи у виду као се сјану бирајући питомци за слање да бих науке овде започео тамо наставио. Покрај главних наука на које бих се по налогу наше високе владе поглавио одао, бавио бих се уколико ми време допустити и историјом, а како се и овде у читању служим немачким и француским језиком, учио бих јамо и енглески.

У помоћ овој прозби додајем сведочанство како сам свршио две године Лицеја, а уз то узимао смелости најоменути зарад тога историј и своју књижевну радњу. Колико ми је време школско допуштало имао сам пишући оригиналне чланке и преводити с немачког и с француског у уредничком „Видова дана”, а осим тога покрај једне књиге јесама коју сам издао, писао сам по стурци белетристичној и критично-књижевној у „Даницу”, „Јавор”, „Словенку”, „Лицејку” и „Србски Летопис”.

*Остајем с надањем покорни Стојан Новаковић, лицејац.
У Београду 22. октобра 1862.*

Радомир Ј. Поповић

Кључне речи: Стојан Новаковић, Гимназија, Београд, Лицеј, благодетаније

⁵⁹ АС, МПС, 1862, VII, 1460. Новаковићева молба у скраћеном изводу помињу Ј. Аћимовић-Палеташевић, *нав. дело*, 80 и С. Филиповић, *нав. дело*, 39.

Radomir J. Popović

STOJAN NOVAKOVIĆ IN GYMNASIUM AND LYCEUM 1857–1863

Based on unused documents from the Archive of Serbia, the paper presents less known details about the education of Stojan Novaković in the Gymnasium (1857–1860) and Lyceum (1860–1863) in Belgrade. Novaković came from a poor family. Being an excellent student, he was a scholarship (*blagodejanije*) recipient during his entire education. As such type of aid was insufficient, he earned additional money by holding private lessons, translating and writing essays. The paper highlights the continuity of Novaković's seven-year education in the Gymnasium as he finished four grades in Šabac and three in Belgrade. In the history of gymnasium education in Serbia, the 1853–1863 period is particularly notable as the reform initiated in 1853 in gymnasiums placed emphasis on foreign language learning. In the Gymnasium, Novaković learned German, French, Latin, Greek and Old-Slavic. At the Lyceum, the highest educational institution in the Principality of Serbia, he continued to learn German and French. Professor Đura Daničić, who taught him philology, history of literature and aesthetics, made a strong influence on Novaković during his studies at the Lyceum. He learned a lot about legal terms and concepts and the history of law from law professors Nikola Krstić, Sergije Nikolić and Ignjat Stanimirović. He learned logics, national and general history and other auxiliary subjects. In view of this, we may conclude that Novaković's later versatile scientific interests result from the education that he gained at the Lyceum and his hard work throughout his career. To the extent offered by the preserved documents, the final part of the paper elucidates details from Novaković's education (timetables, exam dates and grades).

„Похвалителни лист” Савета професора Гимназије у Београду Стојану Новаковићу на завршетку петог разреда 1858. године (Архив Србије, фонд Стојана Новаковића)

ЛИЦЕЈИ КНЯЖЕСТВА СРБИЈЕ

У БЪОГРАДУ.

Г Коста инаке Стојан Новаковић роден изъ
Шаса, Вукобродскихъ истома
православна синъ Јована Новаковића отаца
у 18. 19. и 20. години својој слушао е по плану
учаственог и Класификаціонног просвѣтла сръб. сѣст. 1860
до 20. јуна 1863 год. у обрзанннхъ Лицеу I. II. и III. годуу
православна одрѣслиа и показавъ е на испитима
у свѣдѣствъ и

I годни: изъ Историје сръбске, Латинскѣ, Психологіје, Историје оцтѣ, Филозофіје,
Стихологіје тихъ араба, Историје права, Психологіје рачунице, језика францускаго
и немалкаго и писанне сръбскаго облиган.

II годни: изъ Латинскѣ и Сръбскѣ грамматики, Историје оцтѣ, Историје
Княжества, Евѣнгѣ, Латинскогъ права, Кримароваго заговора, Народне ска-
нописе, језика францускаго и немалкаго, и писанне сръбскаго облиган.

III годни: изъ Морале догословнѣ, Грађанскогъ законика, Наставка судскогъ, Про-
вакогъ законика, Владисрѣвскогъ права, Међународногъ права, Једини права
сръбскогъ, Историје оцтѣ, Историје сръбске, Философіје, језика францускаго и не-
малкаго и писанне сръбскаго облиган.

У востѣваннхъ испитихъ био е архистан
Владанъ е био добра

Потписивши

У Бъограду Мѣсца

Дьловодите.

Жакичи

Ректоръ Лицея

К. Браковичъ

Свѣдѣствъ оубне

по уредбу Властани

Сведочанство Стојана Новаковића о положеним испитима на Лицеју,
30. јун/12. јул 1863 (Архив Србије, фонд Стојана Новаковића)